

# Därför är rikare länder jämlikare

Kvartal den 18 september 2024

Förmögenheter och deras fördelning mellan människor både fascinerar och väcker debatt. Forskare, beslutsfattare och allmänheten vill veta hur rikedom bildas, fördelas och ärvs och hur detta påverkar vårt lands välbefinnande, tillväxt och social rörlighet mellan klasser. Skillnader mellan rik och fattig har alltid funnits, och lika länge har det funnits önskemål om att dessa skillnader borde minska. På senare tid har dock dessa önskningar hörts allt oftare i den allmänna debatten, vilket delvis har att göra med den formidabla ökningen av privata förmögenheter som hela västvärlden har upplevt. På några decennier har värdet av vårt ägande mångdubblats, och vi är idag rikare än någonsin.

Men en hastig blick på ägandets sammansättning visar att en del av ökningen förklaras av en lika formidabel ökning av antalet miljardärer. Detta väcker frågan om vi inte bara är rikare än någonsin utan också om vi lever i en tid av ojämlikhet som saknar motstycke i historien.

Fram tills nyligen spreds en berättelse av vissa forskare, däribland den franske ekonomen Thomas Piketty och även vissa ideella organisationer, om att ekonomin fungerar som ett nollsummespel, där vissas framgång sker på andras bekostnad. Denna berättelse vill förklara den historiska utjämnningen av förmögenhetsägandet framför allt med hur kapitalförstörande krig och progressiv beskattning decimerade de rikas kapital och på detta sätt skapade jämlikhet. Avregleringsreformerna på 1980-talet släppte sedan lös marknadskrafterna som återigen gavs frihet att stegra såväl kapitaltillväxt som de ekonomiska klyftorna.

Denna tidigare berättelse är visserligen fascinerande, men den har ett problem. Den stämmer ganska dåligt med hur det faktiskt gick till.

Forskningen om ägandets struktur och utveckling har på senare tid tagit stora språng. Nya data och resultat ger en bild som både befäster vissa fakta och omkullkastar tidigare tolkningar. Om man går igenom de nya forskningsrönen från Sverige och andra länder så kan man berätta en annan historia om hur förmögenheter och ojämlikhet i ägande har utvecklats under det senaste seklet fram till idag.

Fakta visar tydligt hur hela västvärlden har blivit betydligt mer ekonomiskt jämlik under de senaste hundra åren, såväl i inkomster och förmögenheter som i hälsa och förväntad livslängd.

När det gäller förmögenhetsägande, alltså innehavet av tillgångar som bostäder, banksparande och aktiefonder minus alla skulder, har en revolution ägt rum. Under det senaste seklet har hushållen både blivit markant rikare i förmögenhetstermer och sett sitt ägande bli mer jämnt fördelat. Denna förmögenhetsrevolution har varit gradvis och löpt över generationer, vilket kanske förklarar varför inte alla har uppfattat att den ens har ägt rum.

För drygt 100 år sedan var Sverige ett oerhört ojämnt land. Den rikaste tiondelen av befolkningen ägde 1910 omkring 90 procent av all privat förmögenhet. Siffran svindlar. Tio procent av svenskarna ägde nio tiondelar av alla tillgångar. Den nivån av ägarkoncentration har vi inte upplevt vare sig förr eller senare. Sedan hände något. Nittonhundratalet hände. På bara ett par generationer minskade den rikaste tiondelens andel från 90 procent till drygt 50 procent. Tittar vi på en ännu exklusivare

grupp, den rikaste hundra delen, ser vi liknande trend. Denna elit gick från att äga över hälften av all förmögenhet i början av förra seklet till att äga mellan 20 och 25 procent, alltså mindre än halva nivån, på 1980-talet.

Hur har då förmögenhetsojämlikheten i Sverige utvecklats sedan 1980? Jag har fått denna fråga otaliga gånger under de senaste åren. Tyvärr har mina svar oftast varit undvikande och otillfredsställande, detta eftersom svenska data över hushållens tillgångar och skulder inte varit så bra som vi forskare hade önskat. Bitvis är data så bristfälliga att inga tydliga svar alls har kunnat ges. Min forskargrupp har dock under flera år tagit fram nya data som nu börjar kunna ge en relativt trovärdig bild.

Att mycket har hänt sedan 1980 står klart. Totalt sett har hushållens förmögenheter vuxit snabbt; vi är tillsammans sju gånger rikare idag än vi var 1980 mätt i reala köpkraftstermer. Men har utvecklingen varit lika positiv i toppen som i botten? Bland de rikaste finns idag betydligt fler miljardärer, och skulle vi mäta jämlikhet som skillnaden i förmögenhetsstorlek mellan den rikaste individen och medelsvensson så har avståndet ökat i kronor och ören. Men jämlikhet handlar i hög grad om att jämföra relativa positioner mellan alla människor. Och ser vi till förmögenhetsutvecklingen bland vanligt folk, alltså löntagare som kanske äger sitt boende och sparar på banken eller till pensionen, visar data att även denna grupp har blivit betydligt rikare under de senaste decennierna. Förmögenhetsandelen för den rikaste hundra delen, vilken man får när man jämför ägandet i toppen med ägandet hos alla andra, var strax under 20 procent på 1970- och 80-talen. Under 1990-talet ökade andelen något, till cirka 20 procent, och sedan 2000 har den ökat ytterligare något, till mellan 22 och 25 procent i våra dagar. På femtio år har förmögenhetsojämlikheten alltså ökat enligt detta mått, men ökningen är förhållandevis liten. Topphundra delens andel har under det senaste halvsekle varierat inom ett ganska snävt intervall, 20–25 procent, vilket kan jämföras med dess andel på mellan 50 och 60 procent av totalförmögenheten för 100 år sedan.

Vad kan då förklara att förmögenhetsojämlikheten i Sverige först minskade under förra århundradet och därefter inte ökade särskilt mycket sedan 1980 trots en dramatisk ökning av bostads- och aktiepriser och i synnerhet antalet miljardärer i den yttersta toppen? Förklaringen är att förmögenhetsägandet ser helt annorlunda ut idag än tidigare. Vi har under det förra seklet lyft hela botten i förmögenhetsfördelningen.

Under 1900-talet inträffade sedan en rad viktiga samhällsförändringar som förklarar ägandets utjämning. Demokratiseringsvågen på 1910-talet ledde till utbildningsreformer och förbättrade arbetsvillkor för löntagare, vilket höjde arbetarnas inkomster och gav dem möjlighet att börja spara, först i det egna boendet och därefter i ett gott liv efter pensioneringen. I början av förra seklet utgjorde bostäder och långsiktigt sparande en fjärdedel av all förmögenhet. Sedan 1980 utgör dessa tillgångar tre fjärdedelar. Idag äger alltså vanliga löntagare i den breda medelklassen det mesta av all privat förmögenhet i vårt land. Eftersom det mesta av landets privata förmögenhetsvärden idag huvudsakligen ägs av vanligt folk har inte heller de uppseendeväckande prisuppgångarna på bostads- eller aktiemarknaderna sedan 1980- och 1990-talen lett till stora uppgångar i förmögenhetsojämlikhet; både den breda botten och toppen har gynnats av dessa prisuppgångar, och förmögenhetsojämlikheten har stannat kvar på de historiskt låga nivåerna.

Även andra västländer har upplevt en liknande utveckling av förmögenhetsägandet. Trots kraftigt stigande förmögenhetsvärden syns inga stora ökningar i förmögenhetsojämlikhet i länder som Frankrike, Nederländerna, Tyskland, Storbritannien och inte heller i Danmark eller Norge. Förklaringen är det ökade ägandet i den arbetande befolkningen. Skillnaden mot USA

USA och Europa följer intressant nog inte helt samma mönster. För hundra år sedan var USA betydligt jämlikare än Europa i förmögenhetsägande, men efter en utjämning på båda kontinenterna under mitten av seklet ökade förmögenhetskonzentrationen i USA efter 1980. Landets rikaste hundra del gick från att äga ungefär 25 procent av hushållens förmögenhet till dagens nivå mellan 35 och 40 procent, vilket ligger klart över samtliga europeiska länder. Den amerikanska medelklassens förmögenheter har vuxit ungefär lika snabbt som den europeiska medelklassens. Att den amerikanska ojämlikheten i ägande ökat beror framför allt på en betydligt snabbare förmögenhetstillväxt i toppen av den amerikanska fördelningen, vilket delvis återspeglar många år av globalt framgångsrikt företagande.

Kan vi då lära av historien när det gäller hur samhällets institutioner kan gynna såväl kapitalbildning som ett brett ägande i befolkningen?

En första insikt är att samhällen kan bli både rikare och jämlikare på samma gång. Nyckeln ligger i att inkludera så många som möjligt i själva ägandet, och att lyfta botten snarare än att sänka toppen. Det nollsummetänkande som ibland framskymtar i debatten, och som inte förmår se hur ekonomins dynamik skapar värden som tillfaller alla, stämmer inte med denna bild och detta statistiska tänkande bör därför avfärdas.

Bostadsägandet är den viktigaste vägen till människors välbefinnande. Andelen svenska hushåll som idag äger sin bostad är 65 procent, vilket ligger i mitten av de rika länderna men klart lägre än Finlands 70 procent och Norges 80 procent. Pensionssystemet ligger fortfarande främst i de gamla förmånssystemen, ofta kontrollerade av staten, medan den största värdeökningen på senare år återfinns i tjänstepensionernas aktiefonder. Det är möjligt att öka andelen av pensionssparandet som läggs i fonder där spararna erbjuds hög avkastning till låg risk.

I en fri marknadsekonomi, förankrad i demokratiska spelregler, är det genuint positivt och välfärdshöjande att förmögenheter skapas och växer. Framgångsrika företag skapar nya produkter, jobb och högre inkomster, och dessutom mer skatteintäkter till den offentliga sektorn. Låt oss dock vara tydliga med att förmögenhetsskillnader också kan vara förknippade med problem.

Växande skillnader riskerar skapa spänningar i samhället, med försämrad livskvalitet och ekonomisk tillväxt till följd. Det är genom att studera ojämlikhetens struktur och mekanismerna bakom förmögenhetsutvecklingen i samhällets olika grupper som vi kan identifiera vad som bör, och inte bör, göras i vår strävan efter ett mer rättvist och välmående samhälle.

**Daniel Waldenström**